

ЩОДО ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ З БАНКІВСЬКИМИ КАРТАМИ

Роман Олександрович НЕСТЕРЕНКО,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Щороку спостерігається збільшення рівня кримінальної протиправної діяльності проти власності та кількість способів реалізації протиправного умислу, зокрема, за допомогою шахрайських дій. На це вказують і статистичні відомості Офісу Генерального прокурора. Так, у 2013 році було зареєстровано 334821 кримінальне правопорушення проти власності, що становило 59,41 % в загальній структурі кримінальної протиправної діяльності; у 2014 році вказані показники становили відповідно 311342 і 58,84 %; 2015 – 362213 і 64,09 %; 2016 – 405549 і 68,44 %; 2017 – 335910 і 64,12 %; 2018 – 303850 і 62,38 %; 2019 – 257608 і 58 %; 2020 – 190258 і 52,76 %; 2021 – 158729 і 49,38 %; 2022 – 113137 і 31,2 %; 2023 – 178902 і 37,62 %; січні–вересні 2024 року – 115215 і 30,14 %. При цьому питома вага шахрайств у структурі кримінальної протиправної діяльності проти власності у 2013 році становила 14,08 %, 2014 – 13,48 %, 2015 – 12,67 %, 2016 – 11,35 %, 2017 – 11,02 %, 2018 – 10,96 %, 2019 – 12,56 %, 2020 – 14,1 %, 2021 – 15,02 %, 2022 – 28,36 %. Разом із тим доводиться констатувати, що встановити особу злочинця та зібрати достатню доказову базу для повідомлення їй про підозру, а також закінчити досудове розслідування у вказаній категорії кримінальних проваджень вдається досить рідко. Наприклад, у 2013 році повідомлення про підозру було вручено тільки 12645 особам, а закінчено досудове розслідування тільки в 11617 кримінальних провадженнях, що, своєю чергою, становить лише 24,64 %. У 2014 році вказані показники становили відповідно 10599 і 9115 (21,72 %), 2015 – 9605 і 8370 (18,23 %), 2016 – 7941 і 6508 (14,14 %), 2017 – 10275 і 8831 (23,86 %), 2018 – 8699 і 7204 (21,64 %), 2019 – 8241 і 7054 (21,8 %), 2020 – 8713 і 7399 (27,58 %), 2021 – 9406 і 8027 (33,66 %), 2022 – 7490 і 5778 (18,01 %) [1].

З наведених вище статистичних даних помітно, що кількість облікованих шахрайств зросла у період пандемії COVID-19, коли встановлено карантин та запроваджено обмежувальні протиепідемічні заходи, через що більшість сфер суспільного життя перейшли на дистанційну форму функціонування. Вказані обставини тільки підкреслюють актуальність проблематики з організації та здійснення своєчасного виявлення й ефективного розслідування шахрайств, зокрема з банківськими картами, та відповідно нагальність розроблення дієвих криміналістичних рекомендацій стосовно оптимальних методів і засобів розслідування окресленої категорії кримінальних правопорушень. У цьому контексті актуальним є формування підвидової методики розслідування шахрайств з банківськими картами.

Крім того, шахрайству властиве різноманіття способів його вчинення, що, своєю чергою, призводить до варіативності слідової картини. Вказані обставини обов'язково повинні враховуватися під час планування та організації досудового розслідування шахрайств. Останнім часом збільшились випадки вчинення такого різновиду кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 КК України, як шахрайств з банківськими картами. Це зумовлено тим, що «банківські картки – один із найзручніших платіжних засобів, які використовують громадяни. На картки перераховується заробітна плата, пенсії, завдяки ним без черг можна сплачувати комунальні платежі, створювати будь-які інші платежі, поповнювати рахунки мобільних телефонів, здійснювати покупки в магазинах та онлайн. Така особлива роль банківської картки в буденному житті будь-якої особи підвищує ризик стати жертвою шахрайства і в один момент залишитись без своїх грошей» [2].

Цілоком слушно з цього приводу зазначає О. Олійничук, що банківські картки, будучи основним елементом електронних банківських систем, витісняють традиційні чекові книжки та готівку. Втім, «та особливість, що картка містить певну інформацію, яка потрібна для доступу до банківського рахунку, здійснення розрахунків за товари та послуги, а також зняття готівки, дозволяє їй слугувати простим і прогресивним засобом в організації безготівкових розрахунків і водночас бути привабливим об'єктом для шахрайських операцій з боку злочинців» [3, с. 92].

Як приклад, у 2022 році збитки через шахрайство з банківськими картками становили в Україні 481 млн гривень, що на 46 % більше, ніж 2021 року [4]. Також відмінною ознакою шахрайств з банківськими картами є те, що вони вчиняються в різних сферах, як то: у сфері електронної комерції, інтернет-аукціонах, у сфері надання фінансових послуг, з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій тощо. Також досліджувані кримінальні правопорушення в основному вчиняються у кіберпросторі.

Крім того, суспільна небезпека шахрайств з банківськими картами «полягає в тому, що, поряд із посяганням на власність громадян, їхні грошові кошти, які перебувають на банківських рахунках, цей злочин спричиняє шкоду злагодженому функціонуванню банківської системи» [5, с. 380]. Окремо варто наголосити, що «внаслідок загострення напруженості в країні, спричиненого повномасштабним вторгненням росії на територію України, спостерігається не лише політична, економічна й військова дестабілізація ситуації, але й збільшення обсягів шахрайства, особливо у сфері банківських операцій та використання банківських карток. Цей ризик не тільки поглиблює економічні труднощі українців, але й створює додаткові виклики для безпеки фінансових систем та захисту особистих даних населення» [6]. Відповідно, «посягаючи таким чином на власність певних осіб, злочинці наносять збитки і інформаційній та економічній безпеці держави в цілому» [7, с. 132].

На превеликий жаль, на сьогоднішній день прослідковується невтішна тенденція набуття шахрайствами з банківськими картами, поряд з іншими

видами незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, які здійснюються з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж, системного, професійного та організаційного характеру.

Отже, одним із пріоритетних напрямів держави є вироблення дієвого механізму запобігання та протидії шахрайствам з банківськими картами. З огляду на вищенаведене слід сформувати методіку розслідування шахрайств з банківськими картами з урахуванням низки факторів, основними серед яких є наступні: механізм учинення шахрайств з банківськими картами зумовлений особливостями здійснення банківських операцій і функціонування кіберпростору; латентний характер указанного різновиду кримінальних правопорушень; організованість і спланованість кримінальної протиправної діяльності; багатоепізодність; динамічність способів учинення досліджуваного різновиду правопорушень; розширення сфер посягання з урахуванням зміни суспільних потреб та інтересів, особливо в умовах воєнного стану; велика кількість доказової інформації міститься в цифрових слідах.

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генеральної прокуратури*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Як не стати «жертвою» шахрайства з банківськими картками? *Асоціація юридичних клінік України*. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-23-04-2020-2/>.
3. Олійничук О. Банківські картки як об'єкт шахрайства: стан і протидія явищу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). С. 91–94.
4. Машлаковська Т. «ШахрайГудбай»: як не стати жертвою афери з банківськими картками. *Суспільне Новини*. URL: <https://suspilne.media/516317-sahrajgudbaj-ak-ne-stati-zertvou-aferi-z-bankivskimi-kartkami/>.
5. Огієвич А.О., Романова А.Є. Шахрайство у сфері обігу банківських платіжних карток: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 380–383. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/90>.
6. Архангельський М. Зняли кошти з банківської картки: куди та як звертатися? *LIGA ZAKON*. URL: https://biz.ligazakon.net/analytys/227505_znyali-koshti-z-bankvsko-kartki-kudi-ta-yak-zvertatisya.
7. Пивоваров В.В., Терещенко К.В. Шахрайство із банківськими картками: окремі питання віктимологічної профілактики. *Карпатський правничий часопис*. 2015. № 10. С. 132–137.